Міністерство культури і інформаційної політики України

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання завдань

з дисципліни «Колір в аудіовізуальних мистецтвах»

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво»

ОПП «Фотомистецтво та візуальні практики»

2-го року навчання (ІІІ семестр)

Харків 2024

Міністерство культури і інформаційної політики України

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Галузь знань: 02 «Культура і мистецтво»

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання завдань

з дисципліни «Колір в аудіовізуальних мистецтвах»

для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво»

ОПП «Фотомистецтво та візуальні практики»

2-го року навчання (ІІІ семестр)

Затверджено Методичною радою ХДАДМ

Протокол № 24-02 від 03.04.2024 р.

Затверджено на засіданні кафедри візуальних практик ХДАДМ

Протокол № 7 від 12.03.2024 р.

Харків 2024

Методичні вказівки до виконання завдань з дисципліни «Колір в аудіовізуальних мистецтвах» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» ОПП «Фотомистецтво та візуальні практики» 2-го року навчання (ІІІ семестр) / Укладач: Н.В. Ігнатьєва – Харків: ХДАДМ, 2024. – 42 с.

Рецензент Павлова Т.В.

Кафедра візуальних практик

© Н.В. Ігнатьєва, 2024

ЗМІСТ

Вступ 5

Термінологія кольорознавства 8

Склад та хід виконання завдань 19

Додаток А. Ілюстрації 32

Список літератури 40

ВСТУП

Дані методичні вказівки відповідають навчальній програмі для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» ОПП «Фотомистецтво та візуальні практики»

«Колір в аудіовізуальних мистецтвах (АВМ)» для здобувачів вищої освіти за ОПП «Фотомистецтво та візуальні практики» – одна з дисциплін професійної та практичної підготовки, яка сприяє розвитку у студентів колористичного мислення, вивчає систему фізіологічних, психологічних, знакових, естетичних, формоутворюючих та ін. властивостей кольору, закономірності колірної гармонії, аналізує історію розвитку колористичних традицій та сучасні тенденції використання кольору в АВМ.

Колір утворює візуальну основу середовища, є первинним носієм візуальної інформації про середовище. Колір має психофізіологічний вплив, має психотерапевтичні властивості. Колір постає як композиційне засіб, несе у собі образний зміст і реалізується як символ. Колірні палітри, властиві етнічному та національному предметно-просторовому середовищу, є однією з диференційних ознак, що визначають обличчя культури, своєрідність історичних епох і стилів.

Сьогодні особливо актуальним стає сприяння освоєнню наукових та практичних знань з застосування кольору в аудіовізуальних мистецтвах новим поколінням фотографів. Залучення досвіду попередніх поколінь у галузі кольорознавства, удосконалення та розвиток принципів професійного використання властивостей кольору в фотомистецтві є одним зі стратегічних завдань освіти в галузі культури та мистецтва.

Сучасна творча діяльність фотографа неможлива без знань про психологічний та психофізіологічний вплив кольору на людину, про формоутворюючі властивості кольору, про значення колористики в художній композиції, без вивчення досягнень світової колірної культури, без

застосування в творчій практиці теорії кольору та колірної гармонії. Тільки ретельне опанування цих знань та навичок може дозволити сучасному фотографу у повній мірі вважати себе професіоналом.

Програма дисципліни «Колір в аудіовізуальних мистецтвах» на 2 курсі передбачає засвоєння здобувачами законів колірної гармонії, принципів властивостей кольору в художній композиції, застосування цих навичок в створенні художніх образів в творах сучасного фотомистецтва, що будуть відрізнятися високою художньою культурою, неповторністю, грамотністю застосування кольору, видатним художнім рівнем.

Відчуття гармонійності, неповторність, впізнаваність авторського стилю та своєрідність творів фотомистецтва можливо отримати завдяки професійному, грамотному застосуванню поліхромії, яка є потужним засобом розкриття змістовності та виразності художнього образу.

Глибоке розуміння основних аспектів теорії кольору дозволяє гнучко керувати сценарієм фотозйомки, створювати бажану атмосферу та настрій творів фотомистецтва.

Тому завдання дисципліни спрямовані на розвиток у здобувачів художньої уяви, вміння користуватися властивостями кольору, на виховання професіонала, який тонко відчуває колірну гармонію, буде здатним грамотно реалізувати на практиці навички застосування колірної палітри, що буде сприяти створенню гуманістичних, емоційно насичених та високохудожніх витворів мистецтва фотографії завдяки використанню всіх властивостей та можливостей поліхромії.

Мета дисципліни «Колір в аудіовізуальних мистецтвах (АВМ)» для здобувачів вищої освіти за спеціальністю «Фотомистецтво та візуальні практики» – формування у студентів чіткого уявлення про методи та принципи колірної гармонізації стосовно аудіовізуальних мистецтв, визначення специфічних особливостей, творчих методів та законів побудови

колористичних палітр в фотомистецтві, які повинні сприяти створенню високоякісних художніх творів.

Основними **завданнями** дисципліни є:

1. Розкрити сутність кольору як фактора природи та сприйняття.
2. Розглянути особливості та напрями науки про колір.
3. Визначити закономірності колірної гармонії як основної естетичної категорії мистецтва протягом історії людства.
4. Розглянути основні фактори впливу кольору у штучному середовищі, розкрити естетичні, інформаційні та ін. можливості кольору.
5. Виявити особливості застосування кольору в фотомистецтві.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **знати:**

- закони колірної гармонії, закономірності побудови гармонійних колірних палітр;
- функції кольору в композиції твору аудіовізуального мистецтва, і саме в фотомистецтві;
- історію розвитку науки про колір та сучасні світові тенденції в кольорознавстві;
- фактори, що формують колористичні палітри певних регіонів світу протягом розвитку суспільства, науки про колір та тенденцій в художній культурі.

В результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен **вміти:**

- збирати та аналізувати інформацію для обґрунтування колірного рішення аудіовізуального твору, застосовувати теорію колірної гармонії, фахову термінологію.
- грамотно відображати творчі задуми та створювати художні образи на високому професійному рівні за допомогою функцій кольору;
- користуватись набутими знаннями у створенні будь-якого аудіовізуального твору.

ТЕРМІНОЛОГІЯ КОЛЬОРОЗНАВСТВА

Колір — це електромагнітна хвиля. Встановлено, що людським оком сприймаються кольори з довжиною хвилі від 380 до 760 нанометрів (1 нм = 10−9 м). Довжина хвилі позначається через λ (лямбда).

Ахроматичні кольори – білий, чорний і ряд проміжних сірих тонів.

Хроматичні кольори – це кольори, які людина розрізняє в кольоровому спектрі.

Спектр (від латинського «спектрум» – видиме) – це поняття ввів Ісаак Ньютон в 1671—1672 рр. для позначення багатокольорової смуги, схожої на веселку, що утворюється під час проходження променя денного світла крізь трикутну скляну призму (Рис 1).

Рис. 1. Утворення спектру

Кольоровий тон – це ознака хроматичного кольору, що характеризується певною довжиною електромагнітної хвилі, властивість кольору викликати те чи інше зорове відчуття відповідно до складу спектра. Назва кольору – це ознака кольорового тону. Діапазон довжин хвиль світла, які сприймає зір людини, розташовується в межах від 380 нм до 760 нм (1 нм = 10–9 м). Умовно цей діапазон розбивається на такі смуги: 760–620 (нм) – червоний колір, 620–585 (нм) – помаранчовий (жовто-гарячий), 585–575 (нм) – жовтий, 575–550 (нм) –

жовто-зелений, 550–510 (нм) – зелений, 510–480 (нм) – блакитний (синьо-зелений), 480–450 (нм) – синій, 450–380 (нм) – фіолетовий.

Насиченість кольору – це інтенсивність певного тону, кількість колірного пігменту на одиницю площини кольорової плями.

Світлота – це об'єктивна властивість кольору відбивати більшу або меншу кількість падаючих променів світла, ознака кольору, яка полягає в тому, наскільки світлим чи темним виглядає колір.

Колірна гармонія (гармонія (грец.) – Ἁρμονία - зв'язок, порядок; лад, злагодженість, домірність, стрункість) – це закономірність різноманітного поєднання кольорів, що утворюють органічне ціле і викликають естетичне відчуття. Принцип гармонії належить до естетики кольору, втілює в собі художній початок і є обов'язковою та первинною метою композиції.

Колірна дисгармонія (від част. dys – погане, та garmonia – згода, злагодженість) – розбіжність, поєднання тонів, що не відповідають закономірностям колірної гармонії, сполуки тонів, які справляють дискомфортне враження на глядача.

Колори́т (італ. colorito, від лат. color — фарба, колір, забарвлення) — система співвідношення кольорів та їх якісних та кількісних ознак, що утворює певну єдність і є естетичним проявом барвистого різноманіття дійсності. Колорит один із найважливіших засобів емоційної виразності, істотний компонент художнього образу твору.

Колірне коло Ньютона – вперше досвід по розкладу світла в спектр був зроблений Ісааком Ньютоном (1643 – 1727), великим англійським фізиком, математиком, механіком, астрономом, одним із творців класичної фізики та математичного аналізу, в 1666 році. Він зробив маленький отвір у світлонепроникній завісі вікна, і в сонячний день отримав вузький пучок світла, на шляху якого поставив трикутну скляну призму. Пучок заломився в ній, і на

протилежній стіні з’явилася кольорова смуга, де розташувалися в певному порядку всі кольори веселки: червоний, помаранчевий, жовтий, зелений, блакитний, синій і фіолетовий. Колірне коло – це найбільш корисна ідея Ньютона для живописців, колористів, науковців, яка полягала в концептуальному розташування кольорів по колу, що дозволяло швидко знайти гармонійні кольорові сполуки. Така діаграма стала моделлю для багатьох колірних систем XVIII-XIX століть (Рис. 2).

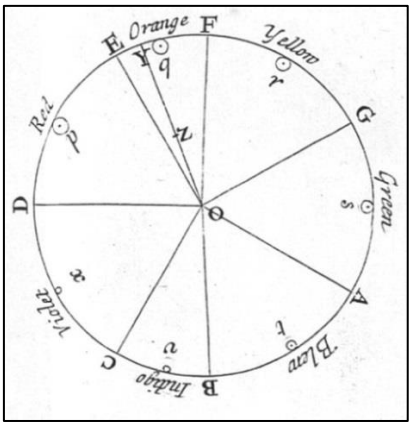

Рис. 2. Колірне коло Ісаака Ньютона з його трактату «Оптика» 1704 року.

Колірне коло Гете – німецький поет та вчений Іоганн Вольфганг Гете (1749-1832) запропонував класифікувати кольори за фізіологічним принципом – усі кольори розподілити на дві групи: теплі (первинні, позитивні) та холодні (другорядні, негативні). Гама жовтих кольорів, близьких до світла, протиставляється гамі блакитних, від світла віддалених.

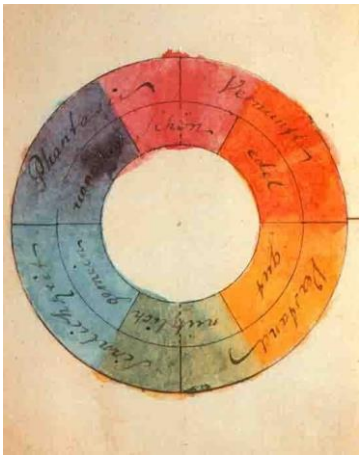

Рис. 3. Колірне коло Гете

Основа колірного кола Гете – трикутник головних кольорів, але це не кольори спектру, а найбільш поширені фарби художників – жовта, синя та червона. Гете перший відокремив три пари протилежних кольорів: червоний - зелений, жовтий - фіолетовий, синій – помаранчевий (Рис. 3).

Колірна сфера Рунге – німецький художник Отто Рунге (1777-1810), в 1810 році опублікував свою першу велику роботу під назвою «Кольорова сфера». Відштовхуючись від колірного кола Гете, Рунге як професійний художник розумів, що не можна вмістити все різноманіття кольорів в одне коло або в декілька смуг колірного спектру. Він шукав модель, яка могла б увібрати в себе всі існуючі кольори та відтінки. За основу Рунге взяв сферу і по лінії екватора розташував чисті кольори, по суті вписав у сферу колірне коло Гете. На північному полюсі розташував білий колір, на південному — чорний. Використовуючи меридіани та паралелі, Рунге вдалося показати повний градієнт кожного кольору, що утворюється від змішування чистого тону з білим та чорним, а також усю гаму проміжних відтінків. У результаті вийшла перша в історії тривимірна модель колірної системи, ясна і зрозуміла у використанні (Рис. 4).

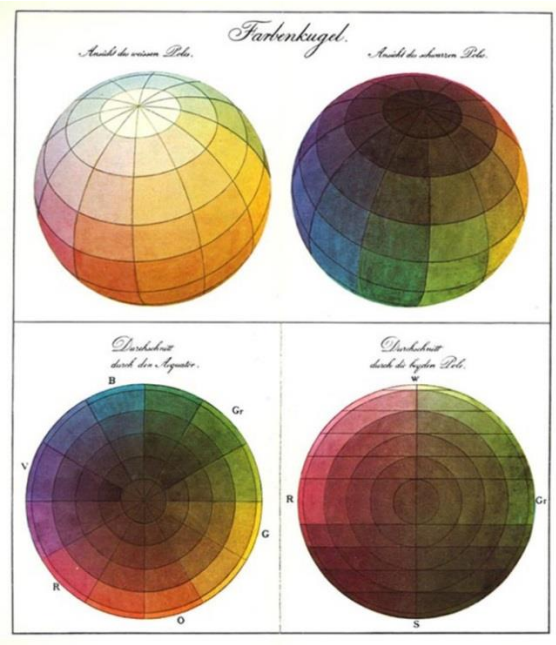

Рис. 4. Колірна сфера Рунге

Згодом ціла низка теоретиків мистецтва та вчених доопрацьовували та вдосконалювали систему Рунге, проте закладений ним принцип – розташування повного спектру кольорів у тривимірному просторі – залишився без зміни, а згодом, уже у XX столітті, був визнаний абсолютно правильним, і на його основі були створені сучасні колірні системи.

Теорія трикомпонентного колірного зору Юнга – великий англійський вчений Томас Юнг (1773-1829) здійснив зворотні експерименти з колірними променями. Три промені зеленого, червоного та синього кольорів були сфокусовані вченим в одній точці і з'єдналися в єдиний білий промінь – іншими словами, Томас Юнг відтворив світловий промінь. В 1801 р. він запропонував теорію трикомпонентного колірного зору на основі червоного, зеленого та синього кольорів.

Колірний трикутник Максвелла – видатний британський фізик, математик ти механік Джеймс Клерк Максвелл (1831–1879), спираючись на принципи трикомпонентної теорії колірного зору, у 1857 році сформулював **адитивну** (лат. additivus – придатковий, доданий) теорію утворення кольору. Відповідно до неї, всі кольори можна отримати з червоного, синього та зеленого променів, а колір будь-якого об'єкта визначається ступенем поглинання та відбиття його поверхнею випромінювань різних зон спектру.

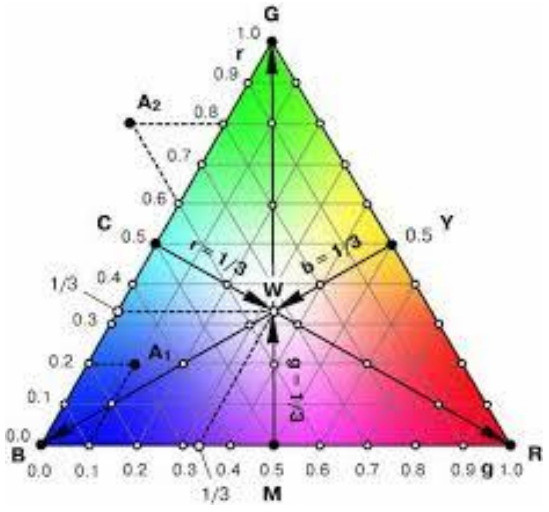

Рис. 5. Графік колірностей або трикутник Максвелла

Максвелл розробив схему трикутника, де три первинних кольори, що випромінюються, знаходяться у кутах (Рис. 5). Графік колірностей, або трикутник Максвелла демонструє колірність рівно-енергетичного білого, який визначений у центрі, тобто це утворення білого кольору при оптичному змішуванні базових колірних променів.

Колірна модель RGB – це **адитивна** колірна модель, що використовується для описування кольорів, які можуть бути отримані за допомогою пристроїв, заснованих на принципі випромінювання. У цій моделі основними кольорами вибрані червоний (Red), зелений (Green) та синій (Blue). Інші кольори можуть бути отримані змішуванням певної кількості будь-якого з основних кольорів. Фізична сутність адитивного типу змішування кольорів полягає в підсумовуванні світлових променів. Технічними засобами (на екранах сучасних гаджетів, моніторів, за допомогою театральних рамп, при оптичному змішуванні в органі зору людини кольорів, які розділені в просторі (пуантелізм в живопису)) розмаїття кольорів створюється завдяки саме цій моделі. Джеймс Клерк Максвелл наочно показав за допомогою трикутника, згодом названого його ім’ям, співвідношення коефіцієнтів r, g, b. Трикутник Максвелла є рівностороннім трикутником, у вершинах якого розташовані основні кольори – R, G, B. Із заданої точки, узятої всередині трикутника, проводяться перпендикуляри до сторін трикутника. Довжина кожного перпендикуляра показує відповідну величину коефіцієнта r, g, b. При цьому r+g+b=1. Однакові значення r = g = b досягаються для точки, яка лежить у центрі трикутника, і відповідають білому кольору.

МКО – Міжнародна комісія з освітлення (англ. International Commission on Illumination, називається також CIE з абревіатури французького найменування - фр. Commission internationale de l'éclairage) – міжнародний орган, що веде розробку технічних стандартів у галузі світла, освітлення, кольору та колірних просторів. У 1931 році на замовлення Міжнародної комісії з висвітлення розроблено колірну модель, яка не залежить від пристроїв. Вона була створена

на основі досліджень, проведених у групі близько двадцяти осіб, які могли правильно розрізняти кольори. Цій групі показували, у дуже вузькому полі зору, різні кольори, і перед нею стояло завдання їхнього розрізнення. Статистичний аналіз відповідей дозволив розробити стандартну модель спостерігача. Вона показує усереднені можливості людини щодо сприйняття кольору (наприклад, діапазон довжини хвиль, чутливість тощо). На основі стандартної моделі спостерігача було розроблено модель XYZ, першу незалежну від пристроїв колірну модель. Метод XYZ називається колірним простором, який приймається як стандарт для інших колірних просторів, створюваних Міжнародною комісією з освітлення (Рис. 6).

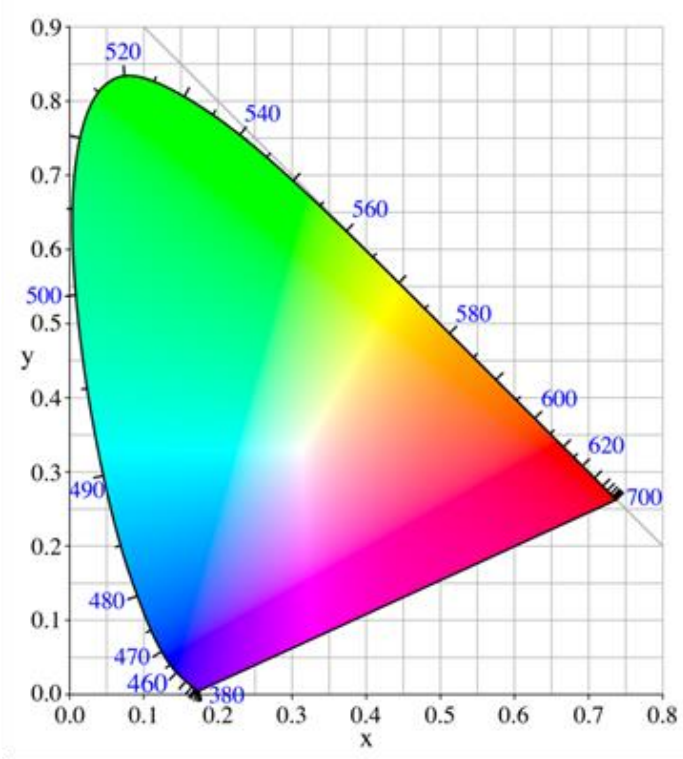

Рис. 6. Діаграма еталонної колірної моделі МКО (CIE) XYZ 1931 року із зазначенням довжин хвиль у нанометрах

Трихромат – науково доведено, що людина є трихроматом: сітківка ока має три види рецепторів (колб), відповідальних за кольоровий зір, які дозволяють бачити три основні кольори (червоний, зелений, синій), у той час як усі кольори є сумішами трьох основних кольорів. Можна вважати, що кожен вид колб дає

свій відгук на певну довжину хвилі видимого спектру. Тому кольори описують в триколірних координатах X,Y,Z. Ці координати відповідають відсоткам трьох основних кольорів R (red – червоний), G (green – зелений) та B (blue – синій).

Колірна модель RYB — це модель **субтрактивного** синтезу (субтрактивна модель (від англ. subtract — «віднімати», яка заснована на відніманні з білого первинних кольорів)), яка побудована на отриманні складних кольорів з первинних: червоного, жовтого та синього та названа за аналогом щодо інших колірних моделей. Сутність субтрактивного змішування полягає в вирахуванні зі світлового потоку якої-небудь його частини шляхом поглинання, наприклад при змішуванні фарб, при накладенні напівпрозорих шарів фарби один на другий. Абревіатура «RYB» утворена від англійських назв основних кольорів (Red, Yellow, Blue). Ця модель використовувалась для друку ще на початку XVIII століття, вона передувала виникненню розвинених досліджень про колір та не відповідає моделям, заснованим на трихроматичної основі кольорового зору, проте її культурний вплив досі зберігається в образотворчому мистецтві. У XVIII - XX століттях кольори RYB стали основою теорій колірної гармонії, зокрема досліджень Йоганна Вольфганга Гете, викладених в роботі «Теорія кольорів» (1810 р.). Гете поділяв кольори на основні (або кольори першого порядку: червоний, жовтий і синій), складові (кольори другого порядку) і складні (кольори третього порядку). Ця теорія розвинена послідовником Гете Йоханесом Іттеном у роботі «Мистецтво кольору» на початку XX століття. Дослідження Іттена, засновані на колірній моделі RYB, поширені в наш час в візуальних мистецтвах, зокрема в фотографії.

Кольорове коло Іттена — це графічна схема, що складається із геометричних форм певного кольору. Автор цієї схеми — Йоханес Іттен — швейцарський художник, теоретик нового мистецтва та педагог, що отримав всесвітню популярність завдяки навчальному пропедевтичному курсу Баухауса, який він створив та який є основою щодо викладання в багатьох сучасних дизайнерських школах. В основі кола Іттена — три кольори: червоний, синій і

жовтий (кольори першого порядку). Вони знаходяться в центрі кола, утворюючи рівносторонній трикутник.

Кути цього трикутника одночасно є вершинами шестикутника, решта частин якого заповнені кольорами другого порядку — фіолетовим, помаранчевим і зеленим. Цей шестикутник вписаний у коло з 12 сегментів, 3 з яких — кольори першого порядку, ще 3 — кольори другого порядку, а решта — кольори третього порядку, утворені змішуванням сусідніх сегментів. Первинні кольори: червоний, жовтий і синій не створюються шляхом об'єднання інших кольорів. Вторинні кольори створені комбінацією з двох основних кольорів. Третинні кольори створені поєднанням первинного кольору та вторинного кольору. Кольорове коло Іттена пропонує різні гармонійні поєднання у наборах кольорових схем (Рис. 7). Коло Іттена, як і коло Ньютона допомагає обрати гармонійні колірні сполуки, також завдяки колу Іттена фотограф може свідомо створювати емоційні колірні ефекти, які він бажає показати в кадрі. Зазвичай «сильні» первинні кольори надають об'єктам зйомки виразності, вторинні — складності та цікавості, третинні кольори часто використовують для створення візуального різноманіття і створення магічного ефекту.

Рис. 7. Колірне коло Іттена

Ахроматична гармонія – в ній використовуються чорний колір, білий та всі відтінки сірого при «переході» від білого до чорного кольору (Рис. 8).

Рис. 8. Ахроматична гармонія

Монохромна гармонія – в ній використовується лише один тон різноманітної насиченості (Рис. 9).

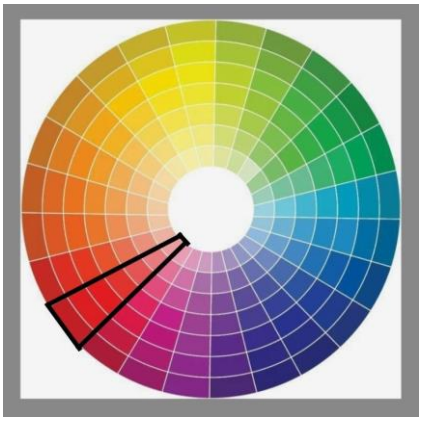

Рис. 9. Монохромна гармонія

Нюансна гармонія – незначні, слабо виражені відмінності, ледь помітний перехід (вузький сегмент на колірному колі) (Рис. 10).

Рис. 10. Нюансна гармонія

Контрастна гармонія:

- гармонія кольорів, які розташовані на кінцях діаметру колірного кола (гармонійні пари чи двійки), при оптичному змішуванні дають біле світло (Рис. 11);

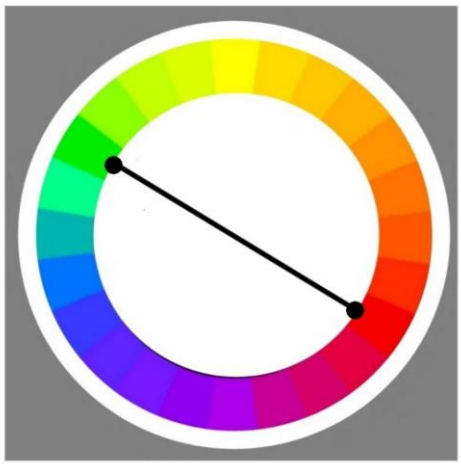

-

Рис. 11. Гармонійна пара (двійка) кольорів

- гармонія кольорів, які розташовані на вершинах рівносторонніх трикутників, вписаних в колірне коло (гармонійні тріади чи трійки), при оптичному змішуванні дають біле світло (Рис. 12).

Рис. 12. Гармонійна трійка кольорів

- гармонія кольорів, які розташовані на вершинах квадратів, вписаних в колірне коло (гармонійні четвірки), при оптичному змішуванні дають біле світло (Рис. 13).

Рис. 13. Гармонійна четвірка кольорів

СКЛАД ТА ХІД ВИКОНАННЯ ЗАВДАНЬ

Завдання дисципліни розділені на дві частини за змістом та методичною спрямованістю. Перша частина «Колірна гармонія, властивості кольору в художній композиції» включає завдання, спрямовані на вивчення поняття, структури та побудови гармонії кольору та на аналіз основних властивостей кольору, які є одними з важливіших засобів в створенні художньої композиції, дослідженню впливу властивостей кольору на сприйняття людиною об'єктів візуально мистецтва. Друга частина «Колір в фотомистецтві» включає завдання, спрямовані на вивчення закономірностей побудови етнічних, національних та стильових колористичних палітр предметно-просторового середовища потягом історичного розвитку людства, факторів, які вплинули на структуру цих палітр, а також на практичне застосування знань, отриманих в ході виконання попередніх завдань, в створенні якісного художнього образу засобами правил та законів кольорознавства.

Колірна гармонія, властивості кольору в художній композиції

Завдання 1. Види колірної гармонії

Завдання являє собою кольорові рисунки-зразки видів колірної гармонії на основі створеної студентом довільної композиції з геометричних фігур.

Гармонійні поєднання кольорів – це незамінний інструмент в руках фотографів. Колірні сполуки можуть створити різні просторові ефекти та настрої у творі фотомистецтва. Монохромні, нюансні та контрастні поєднання надають фотографам широкий спектр можливостей для передачі своїх ідей через колір. Знання про побудову та структуру колірних гармоній необхідні фотографу в практичній діяльності для того, щоб розуміти ефекти колірних сполук та баланси різноманітних кольорів, не робити помилок при налаштуванні техніки при зйомці, підбирати адекватні кольорові рішення для кожного твору, будувати контрастність, освітлення, які також безпосередньо пов'язані з кольором.

Метою завдання є опанування законів колірної гармонії, принципів її структури та побудови.

Методика проведення завдання включає:

- словесне пояснення, бесіду. Викладач повинен поставити перед студентами ясне колористичне завдання.
- наочні приклади. Викладач повинен представити матеріал, що пояснює суть завдання, продемонструвати приклади з історії візуальних мистецтв, приклади студентських робіт.
- проведення практичних занять.

Хід роботи:

Створити довільну композицію з геометричних фігур олівцем; потім на аркуші білого паперу формату А3 розташувати цю композицію, повторюючи її без змін 8 разів. На основі цієї композиції створити 8 кольорових зображень видів колірної гармонії:

1. Ахроматична – білий, сірий в різноманітній насиченості, чорний;
2. Монохромна – гармонія, побудована на поєднаннях градацій одного колірного тону різноманітної насиченості, що забезпечується додаванням білої або чорної фарби в різноманітних кількостях.
3. Нюансна гармонія будується на поєднанні тонів, що розташовані на дуже вузькому сегменті колірного кола, наприклад: жовто-зелений, жовтий

лимонний, жовтий кадмій; або ультрамарин (теплий синій), фіолетовий, бузковий, і т. д. Цю комбінацію кольорів можна вважати своєрідним градієнтом тому, що кольори плавно переходять один до одного (Рис 14).

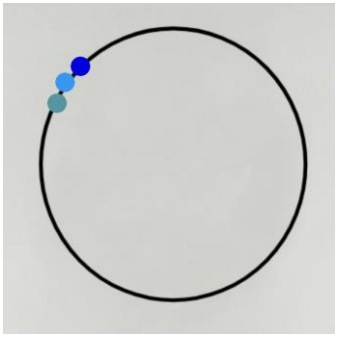

Рис 14. Нюансні тони на схемі колірного кола

4. Контрастна двійка – тони розташовані на вершинах діаметрів колірного кола (можливо з додаванням нюансної двійки до наведених кольорів), наприклад: червоний теплий – смарагдовий зелений, червоний краплак (холодний) – зелений трав'яний, жовтий кадмій – ультрамарин, помаранчевий – блакитний, жовто-зелений – пурпуровий, і т. д. (Рис. 15). Обрані кольори можна використовувати як в рівних пропорціях, так і з домінуванням одного з них.

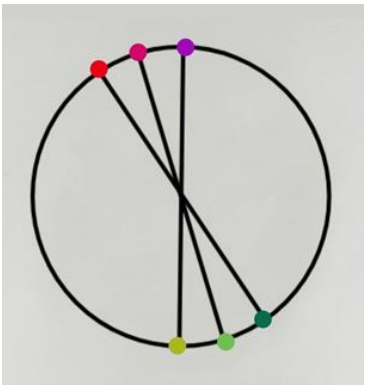

Рис. 15. Контрастні двійки на схемі колірного кола

5. Контрастна трійка – тони розташовані на вершинах рівносторонніх трикутників на колірному колі, наприклад: лимонний жовтий, червоний краплак (холодний), блакитний; або помаранчевий, смарагдовий зелений, фіолетовий, і т д. (Рис.16). Класична трійка – збалансована гама, в якій можна

використовувати тони різної насиченості, – наприклад, один з тонів є композиційним колірним акцентом, другий та третій створюють колірну рівновагу.

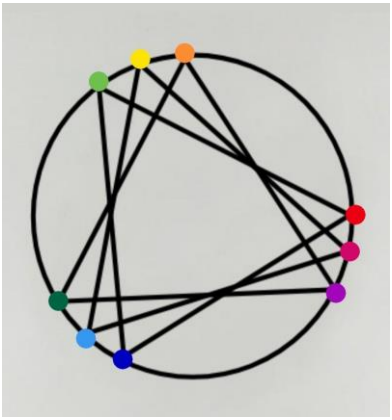

Рис. 16. Контрастні трійки на схемі колірного кола

6. Контрастна четвірка – складається з двох контрастних пар тонів, які утворюють хрест, тони розташовані на вершинах квадратів на колірному колі, наприклад: червоний теплий, зелений смарагдовий, кадмій жовтий, ультрамарин; або червоний краплак, зелений трав'яний, жовто-гарячий, голубий, або фіолетовий жовто-зелений, помаранчевий, блакитний, і т д. (Рис. 17). Контрастна четвірка – це, звісно, гама колірної рівноваги, але в композиції можна зробити один тон домінуючим, а інші – допоміжними.

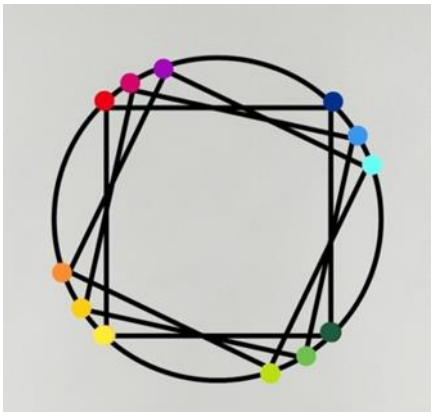

Рис. 17. Контрастні четвірки на схемі колірного кола

7. Контрастна двійка, трійка або четвірка зі зрушенням по колірному колу; або приклад навмисного порушення колірної гармонії (колірна дисгармонія).

8. Земляна палітра або «палітра старих майстрів», яка включає два хроматичні та два ахроматичні кольори: охру та англійську червону (теракоту), чорний та білий. Називається так тому, що давні іконописці та живописці майже до XVIII століття широко користувались цією палітрою завдяки її відносної доступності та дешевизни. Щоб отримати синій або блакитний, доводилося перетирати бірюзу і сапфіри – мало хто з художників того часу мав можливість використовувати цей колір хоча б декілька разів в житті. А ось «палітра старих майстрів» складалася з земляних пігментів. В якості білого використовувалася проста крейда, і тільки пізніше навчилися отримувати свинцеві білила (вуглекислий свинець), в якості чорного – сажа газова, охра (приглушений жовто-коричневий колір) – створювалася з глини, теракота (червона охра) – з червоної глини. Гармонія земляної палітри дозволяє мінімальними засобами створювати максимально виразні композиції (Рис.18).

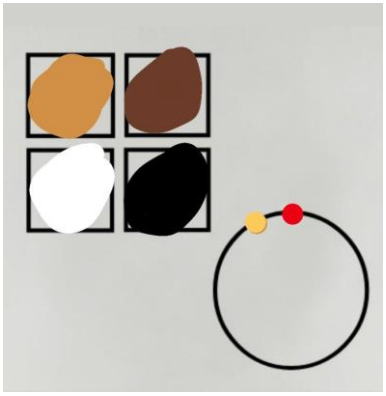

Рис 18. Земляна палітра та її зображення на схемі колірного спектру

Поряд з кожним зображенням певного виду колірної гармонії необхідно зробити невеличку схему умовного колірного кола з розташуванням тонів, що утворюють дану колірну гармонію. Завдання створюється вручну. Формат роботи А3, матеріали: білий ватман, графітні олівці, кольорові олівці, акварель, гуаш, акрил, пастель (див. Додаток А., Рис. А.1). Викладачем оцінюється ступінь опанування студентами законів колірної гармонії, її структури та побудови.

Завдання 2. Формоутворююча властивість кольору

Завдання являє собою ахроматичний макет з паперу чи картону на основі створеної студентом композиції з кольорових геометричних фігур, з використанням формоутворюючої властивості кольору.

Формоутворююча властивість кольору є одною з важливіших в створенні художньої композиції. За допомогою «відступаючих» (темних, холодних) і «виступаючих» (світлих і теплих) кольорів можна візуально змінити розмір об'єктів зображення, їх деталей, вплинути на масштаб об'єктів зображення по відношенню стосовно одного до іншого, до людини, до оточуючого середовища. Завдання дозволяє експериментальним шляхом продемонструвати, що холодні та темні кольори створюють ілюзію віддалення та зменшення, а теплі та світлі – враження приближення та збільшення.

Мета завдання: опанувати закономірності та принципи формоутворюючої властивості кольору, отримати навички використання конкретної дії формоутворюючої властивості кольору в художній композиції

Методика проведення завдання включає:

- словесне пояснення, бесіду. Викладач повинен поставити перед студентами ясне колористичне завдання.
- наочні приклади. Викладач повинен представити матеріал, що пояснює суть завдання, продемонструвати приклади з історії візуальних мистецтв, приклади студентських робіт.
- проведення практичних занять.

Хід роботи:

Створити довільну композицію з геометричних фігур, пофарбувати її у тони спектральної палітри. Композиція створюється вручну. Формат композиції А4, матеріали: білий ватман, графітні олівці, кольорові олівці, акварель, гуаш, акрил, пастель. На основі цієї композиції зробити макет з ахроматичного ватману або картону, у якому треба відобразити, які кольорові фігури здаються більш наближеними, а які більш віддаленими, за допомогою створення

вертикальних граней задіяних в кольоровій композиції геометричних фігур, що перетворяться в об'ємні геометричні тіла відповідної висоти.

Таким чином, ахроматичний макет буде виглядати як просторова композиція з різних за висотою геометричних тіл. Макет створюється вручну. Формат макету за довжиною на шириною А4, матеріали: ахроматичний ватман або картон (див. Додаток А., Рис. А.2). Викладачем оцінюється ступінь розуміння та навичок використання конкретної дії формоутворюючої властивості кольору в художній композиції.

Завдання 3. Символічна та емоційна властивості кольору

Завдання являє собою кольорові абстрактні за формою композиції, кожна з яких повинна відображати певну емоцію засобами символічної властивості кольору та кольорових сполучень.

Символічна та емоційна властивості кольору мають особливе значення в художній композиції завдяки своїй здатності яскраво розкривати сенс художнього образу, впливати на емоційний стан глядачів. Колір оживляє, дратує, спонукає до співпереживання, викликає певні асоціації, сприймається раніше та діє більш безпосередньо, ніж форма. Колір не потрібно тлумачити, як слова. Враження, навіяні кольором, дуже стійкі, а кольорові символи є одною з найважливіших ознак національних культур.

Мета завдання – опанувати закономірності та принципи символічної та емоційної властивостей кольору, навички використання конкретних функцій символічної та емоційної властивостей кольору в художній композиції.

Методика проведення завдання включає:

- словесне пояснення, бесіду. Викладач повинен поставити перед студентами ясне колористичне завдання.

- наочні приклади. Викладач повинен представити матеріал, що пояснює суть завдання, розповісти про символіку кольору, що є загальнолюдською, обумовленою психофізіологічними факторами, та про особливості колористичних символів, притаманних певній національній культурі та

обумовлених природними, релігійними, соціальними факторами, продемонструвати приклади з історії візуальних мистецтв, приклади студентських робіт.

- проведення практичних занять.

Хід роботи:

Створити на аркуші паперу абстрактні за формою кольорові композиції (4 – 6 композицій), кожна з яких повинна відображати певну емоцію за вибором студента. Обрана колористична гама повинна відповідати загальнолюдській чи регіональній колористичній символіці. Рисунки композицій можуть не повторюватися, бо певна форма ліній та плям також допоможе у донесенні до глядача сенсу композиції, та буде сприяти більш доречному поєднанню з певною кольоровою гамою.

Завдання створюється вручну. Формат роботи А3, матеріали: білий ватман, графітні олівці, кольорові олівці, акварель, гуаш, акрил, пастель (див. Додаток А., Рис. А.3). Викладачем оцінюється ступінь розуміння та навичок використання конкретної дії символічної та емоційної властивостей кольору в художній композиції.

Колір в фотомистецтві

Завдання 4. Колірна гармонія та теорія колоритів в фотомистецтві

Завдання складається з двох частин, що являють собою:

Частина 1. Фотографія натюрморту, пейзажу або фотопортрет з використанням теорії колірної гармонії з навмисним порушенням правил побудови колірної гармонії (колірна дисгармонія, колірний дисонанс), що повинно бути викликано поважною причиною, пов'язаною з певним художнім образом або з певним меседжем, що звернений до глядача.

Частина 2. Фотографія натюрморту, пейзажу або фотопортрет з використанням теорії колоритів: застосувати яскравий, кремовий, тіньовий, сивий колорит.

Мета завдання – засвоїти принципи використання колірної гармонії та теорії колоритів в фотомистецтві.

Методика проведення завдання включає:

- словесне пояснення, бесіду. Викладач повинен поставити перед студентами ясне колористичне завдання.
- наочні приклади. Викладач повинен представити матеріал, що пояснює суть завдання, продемонструвати приклади видатних творів фотомистецтва, приклади студентських робіт.
- проведення практичних занять.

Хід роботи:

1) Створити фотографію (сюжет та жанр твору обирається студентом) з навмисним порушенням правил побудови колірної гармонії (дисгармонія, дисонанс), при цьому вибір сюжету твору та його художня ідея повинні бути вагомими основами для застосування дисгармонійних поєднань кольорів (див. Додаток А., Рис. А.4).

Дисгармонія кольорів – це явище, коли кольори, що використовуються в композиції, не поєднуються між собою та створюють дискомфортне візуальне враження. Дисгармонія кольору виникає через порушення відповідних гармонійних колірних сполучень, «конфлікту» контрастів, коли в композиції використовуються «контрастні» колірні поєднання, які при оптичному змішуванні не дають біле світло. Для того, щоб розуміти та відрізняти дисгармонію (або дисонанс – цей термін частіше використовують в теорії музики – порушення гармонії. Французське слово «дисонанс» бере свій початок від латинського «dissonantia», что буквально означає – несузвучність, бездадність) потрібно знати правила колірної гармонії, розуміти об'єктивні закони побудови гармонійних поєднань кольорів і відчути це на практиці.

Дисгармонія кольорів може призвести до того, що композиція виглядатиме незбалансованою, неприємною для ока і викликати візуальний та емоційний дискомфорт у глядача. Але іноді заради створення певного художнього образу буває доречно порушити правила гармонійних поєднань кольору, якщо у творі необхідно посилити враження від сюжету, звернути увагу глядача на певні деталі, викликати сильну (навіть негативну) емоцію. Важливо також пам'ятати,

що дисонансні колірні сполуки допомагають швидко запам'ятовувати інформацію, у пам'яті глядача надовго встановлюється міцний зв'язок між незвичайним кольоровим наповненням твору та його сюжетною побудовою. Тому в першій частині завдання пропонується експериментувати зі змішуванням тонів, оцінюючі візуальний ефект сполучення кольорів, що не поєднуються з точки зору законів колірної гармонії (як в музиці, при поєднані дисгармонійних звуків).

2) Створити фотографію (сюжет та жанр твору обирається студентом) та інтерпретувати її з використанням теорії колоритів: застосувати яскравий, кремовий, тіньовий та сивий колорит (див. Додаток А., Рис. А.5, Рис. А.6).

Всього в теорії колоритів для фотографів визначають чотири типа: кремовий, тіньовий, сивий та яскравий колорити.

1. **Кремовий колорит** – виникає в наслідок міксування основних кольорів з білим. При цьому тони стають пастельними, розбіленими, їх насиченість знижається в сторону білого. Відчуття від сприйняття кремового колориту – спокійні, врівноважені, гармонійні, без сильних та пристрасних емоцій. Тому цей колорит часто використовують для фотографій романтичних м'яких сюжетів, для тонування фотографій.
2. **Тіньовий колорит** – виникає в процесі змішування основних кольорів з чорним, відповідно насиченість кольорів знижається в сторону чорного, створюється враження сутінок, що згущуються. Такий колорит часто використовують для підкреслення статусності, елегантності, таємничості – для зйомок щодо елітних видань, банерів коштовних бутиків, тематичних ексклюзивних фотографій.
3. **Сивий колорит** – з'являється в результаті змішування основних кольорів з сірим, в результаті отримуються складні градації тонів. Це найскладніший колорит за тоном та сенсом, він доречний, якщо мова йде про складні філософські проекти, або для ексклюзивних фотосесій.
4. **Яскравий колорит** – отримується підвищенням насиченості всіх спектральних тонів. Він є актуальним для життєрадісних веселих

проектів, створює відчуття активності, енергійного руху, використовується для святкових, туристичних, спортивних фотосесій, тощо.

Завдяки теорії колоритів фотограф може створювати так звану «атмосферу кольору» або «колірний настрій» для певного твору фотомистецтва, для найбільш виразного відкриття певного змісту, який митець вкладає в свій твір. За допомогою певного колориту фотограф «грає» з підсвідомістю людини, викликаючи різні емоції, відчуття несподіваності, нестандартного погляду на життя. Сучасний фотограф, застосовуючи особливості колоритів, повинен перш за все співвідносити їх з метою своїх творчих робіт, чітко відрізняти суто технічні прийоми з принципами високого мистецтва фотографії.

В ході виконання завдання доречно користуватися як властивостями природнього освітлення, так і комп'ютерними засобами корегування кольорів (комп'ютерними програмами щодо корекції кольору: Adobe Photoshop, Adobe Lightroom, тощо), кольоровими фільтрами для студійного світла, різноманітними технічними засобами для створення контрастних кольорів та кольорових тіней (спеціальним студійним світлом, якісними спалахами), а також технічними пристроями (софтбоксами, лайт-дисками) для того, щоб отримати спеціальні ефекти: градієнти колірних «переходів», більш м'які тіні.

Викладачем оцінюється ступінь опанування принципів та властивостей колірної гармонії та теорії колоритів в фотомистецтві.

Завдання 5. Традиційні (етнічні, національні, стильові) колористичні палітри в фотомистецтві.

Завдання являє собою фотографію натюрморту, пейзажу або фотопортрет з використанням етнічних, національних або стильових колористичних палітр.

Мета завдання – засвоїти принципи та чинники побудови структури традиційних гармонійних колористичних палітр, володіти навичками використання структур традиційних колористичних палітр в композиції аудіовізуального твору.

Завдання спрямоване на формування у студентів навичок професійного, грамотного застосування традицій поліхромії, які сприяють створенню гармонійних творів фотомистецтва, художніх образів, що запам'ятовуються та відображають своєрідність та неповторність національних та стильових колористичних палітр.

Дослідження структур традиційних колористичних палітр, вивчення законів їх гармонійної побудови є необхідними складовими професійної підготовки фотографа, важливими інструментами для створення змістовних та виразних художніх образів, ці знання та навички є гарантією збереження традиційної колірної культури.

Завдання сприяє засвоєнню принципів доречного використання в творах фотомистецтва колористичних традицій, що містять в собі колірні символи, зрозумілі як культурний код в певному національному середовищі. Звернення до традицій поліхромії є основою не тільки для збереження колірної культурної спадщини, але і для отримання професійного досвіду для розробки нових принципів застосування кольору в мистецтві фотографії в усіх регіонах світу.

Методика проведення завдання включає:

- словесне пояснення, бесіду. Викладач повинен поставити перед студентами ясне колористичне завдання.

- наочні приклади. Викладач повинен представити матеріал, що пояснює суть завдання, надати інформацію про структуру та закономірності побудови етнічних, національних, стильових колористичних палітр предметно-просторового середовища регіонів світу в усі історичні періоди розвитку культури людства – від первісного періоду до нашого часу. Розкрити проблеми в сучасній художній діяльності, пов'язані зі сьогоднішнім станом колористики предметно-просторового середовища. Продемонструвати приклади з історії візуальних мистецтв, приклади студентських робіт.

- проведення практичних занять.

Хід роботи:

Створити фотографію з використанням одної з етнічних, національних або стильових колористичних палітр. Тема, сюжет, жанр твору та певна традиційна палітра за – вибором студента (див. Додаток А., Рис. А.7).

В ході виконання завдання доречно користуватися як властивостями природнього освітлення, так і комп'ютерними засобами корегування кольорів (комп'ютерними програмами щодо корекції кольору: Adobe Photoshop, Adobe Lightroom, тощо), кольоровими фільтрами для студійного світла, різноманітними технічними засобами для створення контрастних кольорів та кольорових тіней (спеціальним студійним світлом, якісними спалахами), а також технічними пристроями (софтбоксами, лайт-дисками) для того, щоб отримати спеціальні ефекти: градієнти колірних «переходів», більш м'які тіні.

Викладачем оцінюється ступінь володіння принципами побудови структури традиційних гармонійних колористичних палітр, навички застосування структур традиційних колористичних палітр в композиції твору фотомистецтва.

Додаток А. Ілюстрації

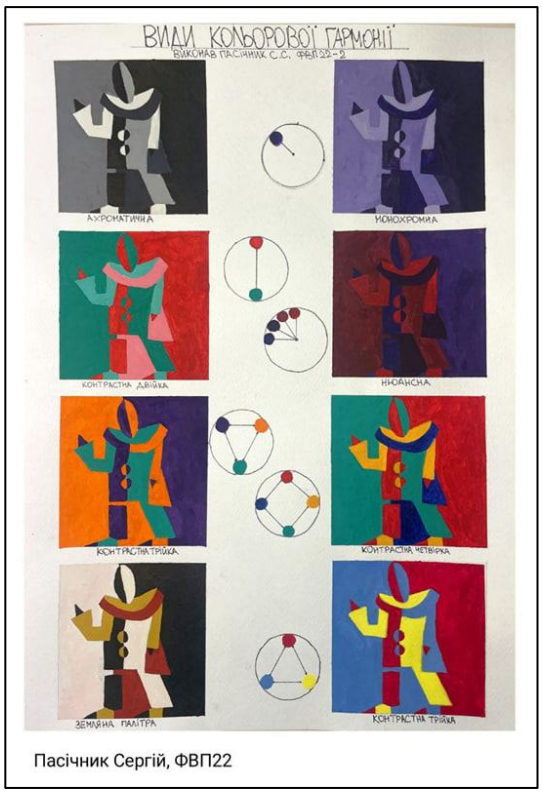

Пасічник Сергій, ФВП22

Левицька М. ФВП21

Окунькова О. ФВП21

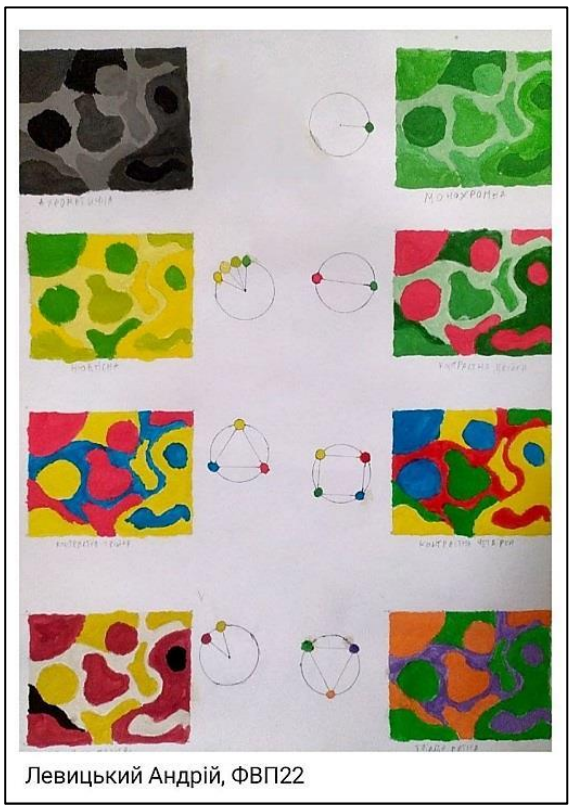
Левицький Андрій, ФВП22

Рис. А.1. Завдання 1. Види колірної гармонії. Студентські роботи

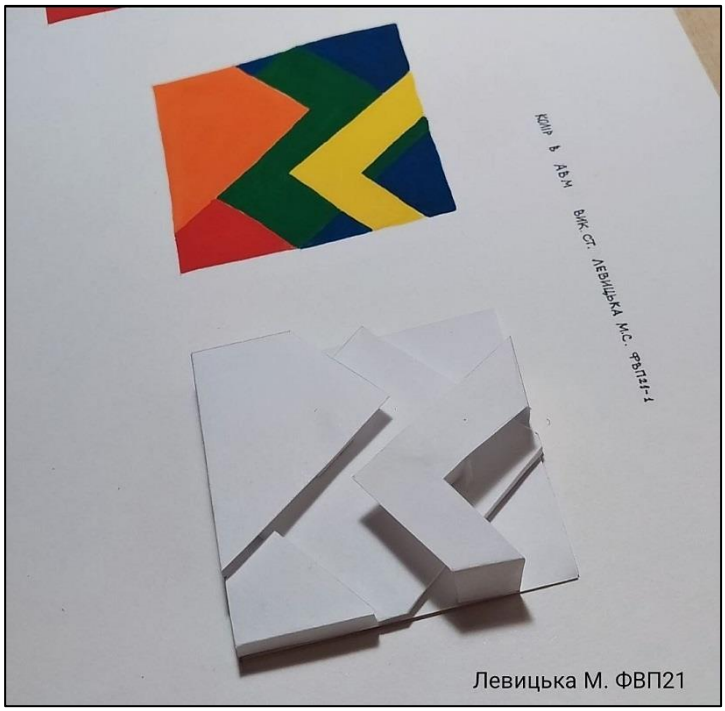

Рис. А.2. Завдання 2. Формоутворююча властивість кольору. Студентські роботи

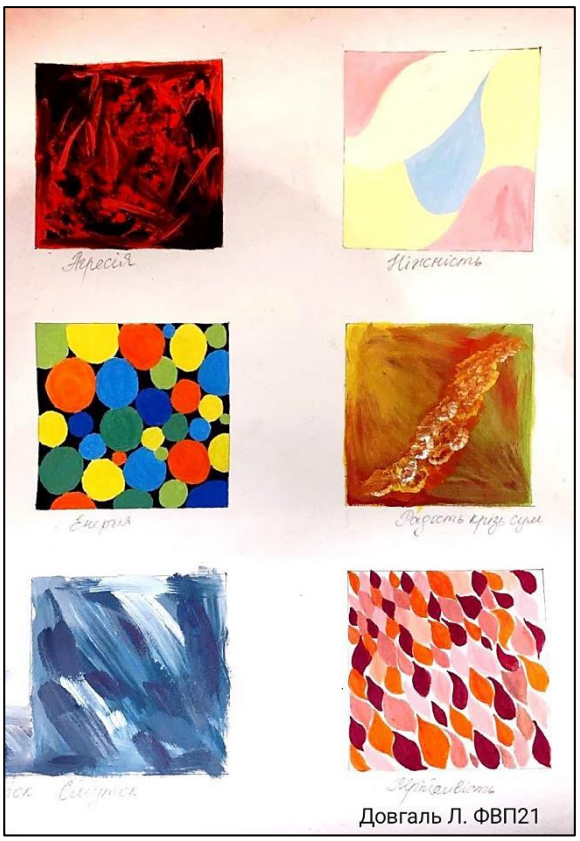

Рис. А.3. Завдання 3. Символічна та емоційна властивості кольору. Студентські роботи

Пасічник Сергій, ФВП22

Левицький Андрій, ФВП22

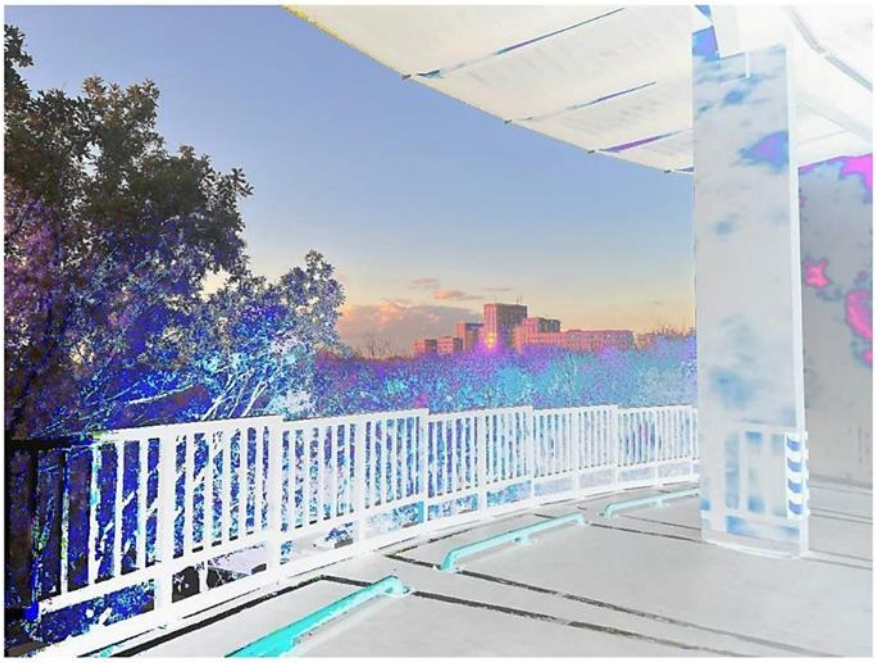

Дімакова Олександра, ФВП22

Рис. А.4. Завдання 4. Колірна гармонія та теорія колоритів в фотомистецтві
Частина 1. Колірна дисгармонія, колірний дисонанс. Студентські роботи

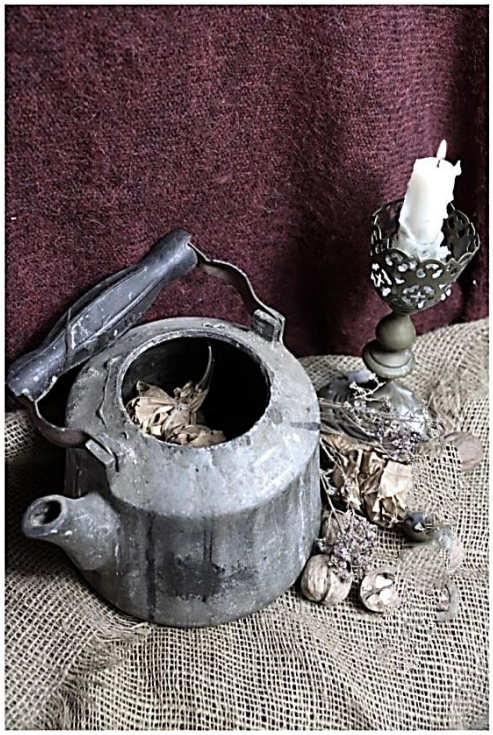

Квачова А. ФВП21
Сивий колорит

Квачова А. ФВП21
Тіньовий колорит

Квачова А. ФВП21
Кремовий колорит

Квачова А. ФВП21
Яскравий колорит

Рис. А.5. Завдання 4. Колірна гармонія та теорія колоритів в фотомистецтві Частина 2. Теорія колоритів в фотомистецтві. Студентські роботи

Лозко Ірина, ФВП22
сивий колорит

Лозко Ірина, ФВП22
тіньовий колорит

Лозко Ірина, ФВП22
кремовий колорит

Лозко Ірина, ФВП22
яскравий колорит

Рис. А.6. Завдання 4. Колірна гармонія та теорія колоритів в фотомистецтві Частина 2. Теорія колоритів в фотомистецтві. Студентські роботи

Левицька М. ФВП21
Колористична палітра
Київської Русі

Пасічник Сергій, ФВП22
палітра Європейського
середньовіччя

Рис. А.7. Завдання 5. Традиційні (етнічні, національні, стильові) колористичні палітри в фотомистецтві. Студентські роботи

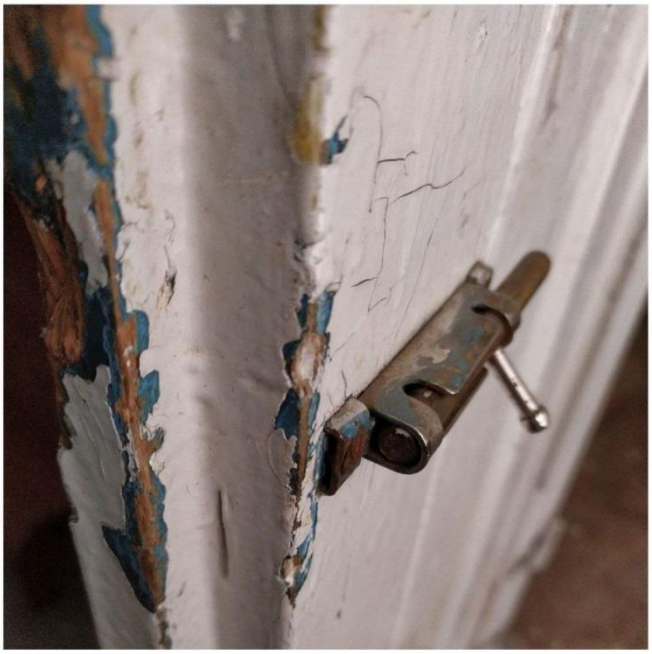

Левицький Андрій, ФВП22
палітра Давньої Греції

Левицький Андрій, ФВП22
палітра "старих майстрів"

Мирошниченко Євген, ФВП22
палітра Стародавнього Риму

Рис. А.8. Завдання 5. Традиційні (етнічні, національні, стильові) колористичні палітри в фотомистецтві. Студентські роботи

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1 Блумквіст Г. Натхнення кольором. Київ: ArtHuss, 2021. 208 с.

2 Велика ілюстрована енциклопедія історії мистецтв / Пер. з англ.В. Герман, С. Залозна, Л. Бондаренко. Київ: Махаон-Україна, 2008. 512 с. іл.

3 Веретельник Т.І., Мисник Л.Д., Мамонов Ю.П., Манзюра О.В. Основи теорії кольору: навч.-метод. посіб. Черкаси: Видавництво ЧДТУ, 2020. 130 с.

4 Дудяк В. О., Занько Н.В., Сельменська З.М. Природа кольору та його характеристики. Львів :Укр. акад. друкарства, 2013. 208 с.

5 Ігнатьєва Н.В. Структура та функції колористики предметно-просторового середовища (регіональні особливості): дис. канд. арх.: 18.00.01/ ХДТУБА. Харків. 2002. 204 с.

6 Іттен Й. Мистецтво кольору. Київ: ArtHuss, 2022. 96 с.

7 Кравець В.Й. Колористичне формоутворення в архітектурі. Х.: «Вища школа», 1987. 132 с.

8 Лисиця В. Т. Колірні моделі та закони поширення світла: навч.-метод. посіб. Х.: Видавництво ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2012. 82 с.

9 Лотошинська Н. Д., Івахів О.В. Теорія кольору та кольороутворення: навч. посіб. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 204 с.

10 Печенюк Т. Кольорознавство: підручник для студентів вищих навчальних закладів. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. 204 с.

11 Прищенко С. Кольорознавство. К.: Кондор, 2018. 436 с.

12 Прокопович Т. А., Каленюк О. М., Вахрамєєва Г. І. Основи кольорознавства та декоративно-прикладного мистецтва: навч. посіб. Луцьк: Поліграфічний центр «Друк Формат», 2019. 91 с.

13 Стефанишин Л.Р., Поліщук Л.К. Практикум Основи кольорознавства. Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, 2006. 54 с.: іл. https://kmvodpmd.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/18/2018/04/%D0%A1%D1%82%D0%B5%D1%84%D0%B0%D0%BD%D0%B8%D1%88%D0%B8%D0%BD.pdf

Інтернет-ресурси:

1 Бібліотека українських підручників: веб-сайт. URL: http://pidruchniki.ws/

2 Державна науково-технічна бібліотека України: веб-сайт. URL: http://gntb.gov.ua/ua/

3 Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: веб-сайт. URL: http://www.nbuv.gov.ua//

4 Національний художній музей України. URL: https://namumuseum.business.site/#gallery

Навчальне видання

Методичні вказівки до виконання завдань з дисципліни «Колір в аудіовізуальних мистецтвах» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 021 «Аудіовізуальне мистецтво та виробництво» ОПП «Фотомистецтво та візуальні практики» 2-го року навчання (ІІІ семестр)

Укладач: Наталія Ігнатьєва

За редакцією автора